

***Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*'de Türkçe ile Birlikte Arapça, Farsça ve Fransızca'da Ortak Kullanılan Atasözleri ve Deyimler**

Süreyya Beyzadeoğlu*

***Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*'de Türkçe ile Birlikte Arapça, Farsça ve Fransızca'da Ortak Kullanılan Atasözleri ve Deyimler**

Dilimizin, Edebiyatımızın, Millî Kültürümüzün temellerini oluşturan Atasözleri ve Deyimler bir çok derleyici tarafından kitaplaştırılmıştır. Bunların en önemlerinden birisi de Şinâsi'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyyesi*'dir. Bu makalede, eser hakkında kısa bilgi verilerek tarih içinde kültürel ilişkide bulunduğumuz Arap, Fars ve Fransız dillerinde ortak olarak kullanılan Osmanlı Dönemi 43 atasözü ve deyim in orijinaleri sunulup yorumları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, Deyim, Akıllı düşman akılsız dosttan yeğdir.

Common Sayings and Idioms of Turkish, Arabic, Persian and French Languages in *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*

Sayings and idioms that form the basis of our language, literature and national culture are compiled and made into a book by many compilers. One of these important books is Şinasi's *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*. 43 original sayings and idioms of the Ottoman period that are used commonly in Arabic, Persian and French languages –of the cultures that we had cultural interaction in history– are presented and interpreted after a short explanation about this work is given.

Key Words. Saying, idiom, “A wise enemy is better than a foolish friend.”

* Prof. Dr., Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
beyzadeoglu@mynet.com

İlk örneklerine Orhun Yazıtları'nda rastladığımız sav, mesel, darb-ı mesel, tabir diye adlandırılan atasözleri ve deyimler, dilimizin, edebiyatımızın, milli kültürümüzün temellerini oluştururlar. Geniş Osmanlı coğrafyasında ve Türklerin yaşadığı her yerde dilden dile dolaşan ve sayıları onbinleri aşan atasözleri ve deyimler, birçok araştırmacıya malzeme teşkil etmiş, çeşitli derlemeler yapılmış, araştırmalar sonucu yüzlerce kitap ve makale yayımlanmıştır.¹

Biz de Edirneli Ahmed Bâdi'nin 5675 atasözü ve deyimle bu atasözleri ve deyimleri ihtiva eden 5106 beytin yer aldığı, derleyicisinin el yazısıyla yazılmış Armağan adlı eserini yayıma hazırlayarak ve ayrıca bu konuyla ilgili makaleler yayımlayarak bu zincire yeni halkalar ilave etmeye çalışmıştık.² Armağan'dan sonra bu sahanın diğer önemli eseri, incelemesini yaparak yayımladığımız Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye³'dir.

Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye, Şinâsî'nin derleyip iki ayrı basımını yaptığı⁴, I. basımda 1500, II.basımda 2500 atasözü ve deyim ihtiva eden eserine Ebuzziyâ Tefvîk'in yaptığı 1506 atasözü ve deyim ilavesi sonucu 4006 atasözü, deyim ve 838 beytin yer aldığı, 1302(1885) tarihinde basılmış büyük bir kaynak eserdir. Eserde yer alan örnek beyitler 150 kadar eser taranarak tespit edilmiştir. Diğer derlemelerde Türkçe dışında sadece Arapça ve Farsça'dan seçilmiş atasözleri ve deyim örnekleri yer almışken bu eserde Arapça 64, Farsça 226 atasözü ve deyim yanında Fransızca'dan 122, Latince'den 2 atasözü ve deyim yer verilmiştir. Bu haliyle Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye'ye beş dilli bir kitap demek doğru olur.

¹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*, Kaynakça Bölümü. İstanbul, İnkılap Kitabevi-10.Baskı, 1995.

² Süreyya A.Beyzadeoğlu, *Edirneli Ahmet Bâdi Efendi, Armağan (Divan Şiirinde Atasözleri ve Deyimler)*, Harvard Üniversitesi YakınDoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü 2004, XLIX+265+150 s.; *Tüğ, Tüğünce, Tüğ Düzmek* Yedi İklim, Ocak 1994, s. 53-55; *Divân Şiirinde Bir Deyim, Taş Yatur, Türk Edebiyatı*, Mart 1996, s. 55-56; *Atasözleri ve Deyimlerin Divân Şiirimize Yansımaları ve Bilinmeyen Bir Eser Armağan*, Türk Edebiyatı Ağustos 1999, s.30-33; "Ahmed Bâdi" Edirne: Serhattaki Payitaht. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş 1998. s. 601-609; *Osmanlı Dönemi Atasözleri ve Deyimlerinden Divan Şiirinde Yer Alan 20 Atasözü ve Deyim*, Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Cilt I, Ocak 2001, s.82-90 ;*Toplum Yaşayışında Manzum Deyimlerin Yeri, En Çok Deyim Kullanan Divan Şairleri ve Müşterek Kullandıkları Deyimler*, Erciyes Üniversitesi Kayseri Ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni. 12-13 Nisan 2001, Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları, s. 128-168; *Nazım ve Nesir Örneklili Osmanlı Dönemi Atasözleri ve Deyimleri*, Türkler, C. 11, s. 622-634, Yeni Türkiye Yayınları Ankara-2003; *Şinâsî'nin Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyyesinde Yer Alan 122 Fransızca Atasözü ve Deyim*, Türk Kültürü s. 46 s.299-309 Ankara-Mayıs 2002; *Halk Edebiyatı Ürünü Sayılan Deyimlerin Divan ve Tanzimat Nesrine Yansımaları*, Türk Kültürü, S.472 s. 486-495 Ankara-Ağustos 2002, *Osmanlı Dönemi Atasözü ve Deyimlerinden Manzum Örneklili 20 Atasözü ve Deyimin Yorumu*, 5.Uluslararası Türk Dil Kurultayı'nda sunulan bildiridir. (20-26 Ekim 2004)

³ Beyzadeoğlu, Süreyya (2003) *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları-3757, Ankara, 264 s.

⁴ Şinâsî, *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*, İstanbul 1280, II.Baskı 1287 Tasvir-i Efkâr Matbaası.

Biz bu yazımızda Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye'de yer alan Türkçe'de kullanıma geldiğimiz atasözleri ve deyimlerden, asırlar içerisinde kültür alışverişinde bulunduğumuz Arap, Fars ve Fransız dillerinde karşılığı bulunan ortak 43 atasözü ve deyimini orijinallerini vererek yorumlarını yapacağız.

1. Adam oldur ki, ikrârından dönmeğe. (92)⁵

Bu atasözünü, insan sözüyle ölçülür ya da söz insanın aynasıdır şeklinde ifade etmemiz mümkündür. Bu atasözünün Farsçası قول مردان جان دارد şeklindedir. Fransızcası ise *Les 'honnêtes gens n'ont qu'une parole* şeklindedir ki Şinasi bunu “Ehl-i nâmusda söz bir olur.” şeklinde çevirmiştir⁶.

2. Akıllı düşman akılsız dosttan yeğdir. (2596)

Bugün bunu “Aptal dostum olacağına akıllı düşmanım olmasını tercih ederim” şeklinde de kullanılmaktadır. Gerçekten akılsız dost, iyi niyetli de olsa, yaptığı işin sonunu düşünemeyeceğinden dostuna, istemeyerek kötülük edebilir. Oysa ki akıllı düşmanın yapacağı kötülük önceden sezilir ve önlem alınabilir. Bu atasözünün Farsça karşılıkları,

دشمن دانا به از نادان دوست ve دشمن زیرک به از دوست نادان
Arapçası da عدو عاقل اولی من صدیق جاهل biçimindedir.

3. Allah sağ gözü sol göze muhtâc etmesin. (504)

Bugün “Allah sağ eli sol ele muhtâc etmesin” şeklinde de kullanılan bu atasözü, çok muhtâc durumlarda bile bir başkasından bir şey istemenin zorluğunu dile getirmektedir. Şinasi, bu atasözüne Farsça iki karşılık bulmuştur. Atasözleri şöyledir.

دست راست بدست چپ محتاج نشود ve چشم راست محتاج چشم چپ نشود

4. Ârife bir işâret yeter. (2513)

Günümüzde “Arife tarif gerekmez” şeklinde de kullanılan bu atasözü “Leb demeden leblebiyi anlamak” deyimleriyle de karşılanmaktadır. Arapça'da الإشارة; Fransızca'da *A bon entendeur demi mot* “Ârife yarım kelime yeter.” şeklindedir.

⁵ Parantez içerisindeki numaralar, eserin Osmanlıca baskısındaki atasözü ve deyimlerin sıra numarasıdır.

⁶ Fransızca atasözleri ve deyimlerin çevirisi eserdeki şekliyle alınmıştır.

5. At binenin kılıç kuşananın. (16)

Günümüzde “İşi ehline, bilenine teslim ediniz.” şeklinde de kullanılan bu atasözünü Şinasi çevirilerini de yaptığı şu Arapça atasözleriyle karşılamıştır: *باريها اعط القوس* “Yayı atıcısına ver” ve *عاد السهم الى التزعة* “Ok atıcılara ait oldu.”

6. Atılan ok geri dönmez. (52)

Bugün, “Verilen karardan dönülmez”, “Söz ağızdan bir defa çıkar”, “İnsan sözünün eri olmalıdır” deyişleriyle karşılanan bu atasözünün Farsçası, *بر نکرده از کمان رفت* şeklindedir. Fransızca olarak ise İkiki; *Le trait en est lancé*. “Ok atıldı.”; ikincisi, *Le gant est jeté*. “Eldiven atıldı.” biçimindedir.

Eldiven atıldı ifadesi Batı’da düelloya davet anlamı taşır. Eldiven atıldıktan sonra, düellodan vazgeçilemez.

7. Attan indi eşeğe bindi. (22)

Bulunduğu durumdan daha kötü bir duruma, varlıktan darlığa düşmek anlamında kullanılan bu deyim Farsçası, *از اسب فرود آمد و بر خر نشست* şeklinde, Fransızcası ise *D’évêque il est devenu meunier*. Yani, “Piskopos iken değirmenci oldu.” şeklindedir.

8. Balık kavağa çıkınca. (1031)

Olmayacak bir iş için “Bu iş ancak balık kavağa çıkınca olur” ifadesiyle günümüzde de kullanılan bu deyim, Fransızca’da da şu iki atasözüyle ifade edilmektedir. *Quand les poules auront des dents*. Yani “Tavuklar diş çıkarınca olur.” ve *Lorsqu’une mule engendrera*. Yani, “Dişi katır doğurunca olur” şeklindedir.

9. Bir çiçekle yaz olmaz. (1151)

Bu atasözü, günümüzde “Bir çiçekle yaz gelmez” şeklinde kullanılmaktadır. Şu bir gerçek ki, küçük bir belirti, güzel de olsa, beklenen sonuca erişmeyi müjdelemez. Eserde, bu atasözünün şu şekilde iki Fransızca karşılığı yer almaktadır: *Une hirondelle ne fait pas printemps*. Yani, “Bir kırlangıç yazın müjdecisi olamaz.”; *Une exception ne fait pas la règle*. Yani, “Bir istisna kâide teşkil eylemez.” şeklindedir.

10. Cins cinse çeker. (1532)

Günümüzde “Cinsine tükürem, cinsine çeker”, “Armut dibine düşer”, “Ot kök üstünde biter” şekilleriyle de kullanılan bu atasözünün Arapçası *يميل الى الجنس الى الجنس* şeklinde”; Farsçası bir beyitle şöyle özetlenmektedir.

کبوتر با کبوتر باز با با ز کند
هم جنس باهم جنس پرواز کند

11. Çalma elin kapısını çalarlar kapını. (1564)

Bugün, bir başkasına yapılan kötülüğün misliyle kendi başına geleceğini düşünmek gerektiğini ifade eden bu atasözünün Farsçası *مدر تا پردهات ماند بجای* ; Fransızcası ise şöyledir: *La tricherie revient à son maître*. Yani, “Dubaracılık sâhibine ait olur.”

12. Çanına ot tıkdı (1559)

Bir daha sesini çıkartmayacak, hiç kötülük edemeyecek hale getirmek anlamında kullanılan bu deyim bugün halk etimolojisi yoluyla “canına ot tıkdı” şekline dönüştüğü görülmektedir. Oysa ki bu deyim, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki savaşlarda Müslümanların galebesini ifade etmek için kullanılmıştır. Farsçası *دهلش دریده شد* Fransızcası ise *Il a rabattu son caquet*. Yani, “Laklakıyatını bastırdı” şeklindedir.

13. Çıkmadık cânda ümid var. (1597)

Bugün “Çıkmadık candan ümit kesilmez” şeklinde kullanılan bu atasözünü “İnsan ölüm halinde bile olsa, ümidini yitirmemelidir”, “Canın sahibi Allah'tır. Ne zaman ve nerede son bulacağını o bilir” şeklinde yorumlayabiliriz. Farsça’da *صد بیمار از لب کور واکشت* şeklinde; Fransızca’da ise *Il y a remède à tout sauf à la mort*. “Ecelden başka her şeye çare vardır.” biçimlerinde kullanılmaktadır.

14. Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur. (2397)

Sadece dağların birbirine kavuşması mümkün değildir. Bir dostumuzla yıllar sonra beklemediğimiz bir anda karşılaşınca hemen bu atasözünü söyleriz. Farsçası, *کوه بکوه نمیرسد آدم بادم میرسد*, Fransızcası ise, *Les montagnes ne se rencontrent pas, mais les hommes se rencontrent*. “Dağlar birbirlerine kavuşmaz lâkin insanlar kavuşurlar.” biçimindedir.

15. Damlaya damlaya göl olur. (1830)

Tasarıf konusunda dillerden düşmeyen bu atasözü Farsça’da bir mısra ve bir beyitle şu şekilde,

قطره قطره جمع کردد وانگهی دریا شود
اندک اندک بهم شود بسیار
دانه دانه است غله در انبار

Arapça'da ise bir beyitle şöyle özetlenmiştir:

و قطر على قطر اذا اتفقت نهر

و نهر الى نهر اذا اجتمعت بحر

Fransızca karşılığı ise şu şekildedir. *Les petits ruisseaux font les grandes rivières*. Yani, “Küçük çaylar büyük akarsular teşkil eder.” şeklindedir.

16. Demir tavında yaraşır. (1906)

Herkesin bir eşref saati vardır. O an yakalanabilirse iş kolayına varır şeklinde yorumlanabilen bu atasözünün Farsçası *آهن سرد کوفتن فائده ندارد*; Fransızcası *Il faut battre le fer quand il est chaud*. Yani, “Demiri kızgın iken dövmelidir.” şeklindedir.

17. Dilimde tüy bitti. (1982)

“Aynı şeyi tekrarlamaktan bıktım usandım.” diyen bir kişi hemen arkasından bu deyim kullanır. Bu deyim ifade ettiği anlamı şu Farsça deyimler karşılamaktadır. *زبانم کیود شد* ve *زبانم موی بر آورد*

18. Efendinin nazarı ata tıvardır. (443)

Patronun işçilerini, amirin memurlarını ziyareti, onlara moral verir, güç katar şeklinde yorumlanabilen bu atasözünün Fransızca'da iki karşılığı vardır. *L'oeil du fermier vaut fumier*. Yani, “Çiftlik sahibinin nazarı, baktığını ateşlendirir.” Fr: *L'oeil du waitre engraisse le cheval*. Yani, “Sahibinin nazarı atı semizletir.” şeklindedir.

19. El için kuyu kazan en ibtidâ kendi düşer. (468)

“Başkası için kötülük düşünenin, düşündüğü kötülük ilk önce kendi başına gelir.” Şeklinde yorumlanan bu atasözünün Arapçası *بئراً لآخيه فقد وقع فيه* şeklinde; Fransızcası ise, *Le mal qu'on fait à autrui retombe sur soi*. Yani, “Başkasına yapılan fenalık, yapana ait olur.” şeklindedir.

20. Ev yeni dîvâr yeni, eleğim seni nereye asayım. (570)

“Yeni her zaman güzel görünür. Eski yeninin arasında yer bulamaz, adeta sırtır.” şeklinde yorumlanabilen bu atasözünün Arapçası *كل جديد لي*; Fransızcası ise *Tout nouveau tout beau*. Yani, “Her yeni güzeldir.” şeklindedir.

21. Gül dikensiz sünbül şikensiz olmaz. (3330)

“Mutlak güzellik Allah’a mahsustur. Her güzelin bir noksanı vardır. Güzele ulaşabilmek için her türlü sıkıntıya katlanmak gerekir.” şeklinde yorumlanan bu atasözü Farsça’da *دیو با او است هر جا که گلی است خارش در پهلو است* ve *دیو با او است هر جا که پیروشی است* şeklinde iki atasözüyle; Fransızca’da ise *Il n’y a point de rose sans épines*. Yani, “Dikensiz gül yoktur.” şekliyle kullanılır.

22. Hased eden mahrûm kalır. (1691)

“Başkalarını çekemeyenler, kıskananlar hiçbir zaman saadete eremezler, mutlu olamazlar.” anlamında kullanılan bu atasözü Farsça’da *هرکز نیا سود هرگز حسود* şeklinde; Arapça’da, *الحاسد محروم*; Fransızca’da da *Les envieux mourront, mais non jamais l’envie*. Yani, “Haset edenler ölseler bile hasetleri sona ermez.” şeklindedir.

23. Herkes evinde ağadır. (3669)

Herkes kendi bölgesinde, çevresinde söz sahibidir. Başka bir ifadeyle “her horoz kendi çöplüğünde, zibilliğinde öter.” anlamında kullanılır. Farsçası *سليمان دارد*; Arapçası *مورد خاوند خود حکم*; Fransızcası *Chacun est maître chez soi, dit le charbonnier*. Yani, “Kömürcü diyor ki: Herkes kendi evinin ağasıdır.” şeklindedir.

24. Hükûm gâlibindir. (1737)

“Zengin arabasını dağdan aşırır; züğürt düz ovada yolunu şaşırır.” misali, zengin olanın, güçlü olanın her zaman galip geleceğini ifade eder. Arapça’da, *الحکم لمن غلب* ve *الحکم للغالب* şekillerinde; Fransızca’da *La raison de plus est toujours la meilleure*. Yani, “Güçlü olan her zaman haklıdır” şeklindedir.

25. İslanmışın yağmurdan pervâsı olmaz. (585)

Herşeyini kaybetmiş, artık kaybedecek hiçbir şeyi olmayan kişilerin durumlarını anlatan bu atasözü, Fransızca’da aşağıda verilen iki atasözüyle karşılanmaktadır. *Qui n’a rien, ne perd rien*. Yani, “Hiçbir şeyi olmayan hiçbir şeyi kaybetmez.” *Les malheureux n’ont rien à perdre*. Yani, “Biçarelerin kaybedecek bir şeyi yoktur.”

26. İki câmî arasında kalmış beynamâza döndü. (711)

O tarafa mı, bu tarafa mı yanaşacağını bilemeyen; şöyle mi, böyle mi yapacağını bir türlü kestiremeyen şaşkın insanların halini hikaye eden bu deyi-

min Arapça’ da, كالكب المتحير بين القريتين olmak üzere bir; Fransızca’da ise *Il est entre deux feux*. Yani, “İki ateş arasındadır.” *Il est entre le marteau et l’enclume*. Yani, “Çekiç ile örs arasındadır” olmak üzere iki karşılığı bulunmaktadır.

27. İki karpuz bir koltuğa sığmaz. (721)

Bir işe gücü yetmediği halde ikinci bir işe sığınan insanların halini dile getiren bu atasözünün Farsça’da دو هندوانه دست و یک şeklinde; Fransızca’da ise *Qui poursuit deux lièvres à la fois n’en prend aucun*. Yani, “İki tavşanı birden kovalayan, hiçbirini tutamaz.” şeklinde kullanıldığı görülür.

28. Kelâmından olur ma‘lûm kişinin kendi mikdârı (3046)

Mevlânâ’dan iktibas edilen bir mısra halindeki bu atasözü, günümüzde “Kişinin ne mal olduğu konuşmasından anlaşılır.” atasözüyle eş anlamlıdır. Arapçası كلام المرء يدل على عقله şeklindedir. Farsça’da şu üç atasözüyle ifade edilmiştir. قال است سخن گواه حال گوینده است ; سخن آیینۀ مرد سخن کوست حال هر کس موافق

29. Köpeği an çomağı yanibaşında. (3167)

“İti an, değneği yanına koy” ya da “İti an, taşı eline al.” şekilleriyle kullanılan bu atasözü çirkef, edepsiz, saldırgan birinden bahsederken, ansızın o kişinin karşılarna çıkması halinde söylenir ki her an kavgayı körükler. Farsçası: چو نام سک بری چوبی بدست گیر şeklinde; Fransızcası ise *Quand on parle du loup on en voit la queue*. “Kurdun lakırdısı olunca kuyruğu görülür.” şeklindedir.

30. Kuşu kuş ile avlarlar. (2974)

Bir kişinin elde edilmesi, tuzağa düşürülmesi isteniyorsa, bunun daha önce elde edilmiş bir başkasıyla yapılabileceğini ifade eder. Arapçası بالطير يصاد الطير; Fransızcası ise *Il faut savoir employer les gens*. Yani, “Halkı yerine göre kullanmayı bilmelidir.” şeklindedir.

31. Manastıra hor bakma Kirhor gibi er yatur. (3434)

Din ve mezhep ayrımcılığı ile mâbedler hor görülmemeli, oralarda yatan azizlerin ruhu rencide edilmemelidir. “Ya da kişiler dış görünüşleriyle değil, iç görünüşleriyle değerlendirilmelidirler.” anlamında kullanılır. Farsçası خالی است مبرکه şeklinde; Fransızcası ise *Il ne faut pas juger sur l’etiquette du sac*. Yani, “Torbanın yaftasına göre hüküm verilmektedir.” şeklindedir.

32. Mezhebden bahs olunur meşrebden bahs olunmaz. (3414)

Kişileri değerlendirirken mezheplerine göre değil; davranışlarına ve yaptıkları işlere göre değerlendirmek gerektiğini ifade etmektedir. Fransızcası *On ne dispute ni des goûts, ni des couleurs*. Yani, “Huyuna da rengine de bakılmıyor.” şeklindedir. Şinasi bu atasözüne bir de şu Latince örneği vermiştir. *De gustibus et coloribus non disputandum*. Yani, “Ne tadından ne de renginden bahs edilmiyor.”

33. Nasibinde varsa gelir Yemen'den, nasibinde yoksa düşer dehenden. (3509)

Kısmetinde varsa Yemen'den de gelir, yoksa ağızındaki lokmayı da yutamazsın anlamını taşıyan olan bu atasözü, Farsça'da şu iki beyitte özetlenmiştir.

کر زمین را باسماں دوزی
نه دهندهت زیاده از روزی
آنچه نصیب است نه کم میدهند
کر نستانی بستم میدهند
Arapça ise şöyledir: نصیبک یصیبک

34. Öfke topuğuna çıktı. (872)

Bu deyim, birşeye kızarak “burnundan solumak”, “safrası kabarmak” şeklinde de karşılır. Farsçası *صفرا بسرش زده*; Fransızcası *La moutarde lui monta au nez*. Yani, “Hardal başına vurdu.” şeklindedir.

35. Sabır ile koruk helva olur, dut yaprağı atlas. (2298)

“Bugün sabır etmesini bilenler selamete ererler.” karşılığında kullanılır. Tıpkı kuruğun zamanla üzüm, üzümün pekmez olması ve pekmezden de helva yapılması ya da dut yaprağını yiyen ipekböceğinin salgısından iplik, iplikten atlas yapılması gibi. Arapçası *الصبر مفتاح الفرج* şeklinde; Fransızcası ise, *Avec du temps et de la patience on vient à bout*. Yani “Zaman ve sabırla her şeye elde edilir.” şeklindedir.

36. Sükût etmek gibi âlemde nâdâna cevâp olmaz. (Lâ-edrî) (2225)

*Kelâmın fızza ise sükûtun olsun zeheb,
Kemâl ehli kemâlâtü sükût ile buldular hep*

Beytiyle de özetlenen bir mısra şeklindeki bu atasözü, anlayışsız cahil kişilerin gereksiz sözlerine cevap vermemenin en büyük cevap olacağını ifade eder. Arapça'da *جواب الاحمق سكوت* şeklinde; Fransızca'da *A sottte demande point de réponse*. Yani, “Ahmakların sorusuna cevap verilmez.” şeklinde kullanılır.

37. Taşımı ver diyen Türklerdendir. (2386)

Sıkıntı içinde yaşayışlarını devam ettiren yörüklerin, bir taş için bile inatlaş-tıklarını dile getiren bu deyim, bugün “İnadım inat, adım K r Murat” şeklinde kullanılmaktadır. Fransızca’da iki karşılık bulmuştur: *C’est un mur d’airain*. Yani, “Çelikten duvar gibidir.”; *Il est t tu comme un mulet*. Yani, “Katır gibi inatçıdır.” şeklindedir.

38. Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. § (2370)

Öfkeyle, kızgınlıkla hiçbir zaman bir sonuca varılamaz, ama tatlı dille tehlike-li bir hayvan olan yılan bile, deliğinden çıkartılıp zararsız hale getirilebilir. Bu atasözü, Farsça’da *بر آورد مار را از سوراخ* şeklinde; Fransızca’da ise *Plus fait douceur que violence*. Yani, “Şiddet uygulayanlar değıl, mülayim davrananlar kazanır.” ve *On prend plus de mouches avec du miel qu’avec du vinaigre* yani, “Sirkeden ziyade bal ile sinek tutarlar.” olmak üzere iki karşılığı vardır.

39. Tencere yuvarlandı kapağı buldu. (1449)

Huysuz, iŖe yaramaz iki kiŖinin dost olmaları, beraber iŖ yapmalarına tepki olarak söylenen bir deyimdir. Arapça karşılığı *وافق شن طبقه* şeklinde; Fransızca karşılığı *Qui se ressemble s’assemble*. Yani, “Birbirlerine benzeyenler bir araya gelirler.” şeklindedir.

40. Tilkinin gezip geleceğı kürkü d kk ndır. (1456)

Kendi  vresinden kopup dostlarından uzaklaşan kiŖiler için yine bir gün kendi köküne,  vresine döneceğini, fakat o zaman iŖ iŖten ge miŖ olacağını anlatmak için söylenir. Farsça’da *آخر كر پوست بدباغخانه است* şeklinde söylenirken; Fransızca’da *Tous les renards se trouvent chez le pelletier*. Yani, “Tilki-ler kürkü d kk nında buluşurlar.” ile karşılırlar.

41. Utananın oğlu, kızı olmamıŖ. (826)

 kekingen davranan, her Ŗeyden utanan kiŖilerin, baŖarısız olacaklarını, evle-nip çoluk  ocuk sahibi olamayacaklarını ifade eden bir atasözüdür. Arapça’da *يمنع الرزق الحياء* şeklinde Fransızca’da *Jamais honteux n’eut belle amie*. Yani, “Utangacın asla sevgilisi olamaz.” şeklindedir.

42.  z m birbirine bakarak kararır. (922)

Bugün “ z m  z me baka baka kararır.” şeklinde kullanılan, bir arada ya-Ŗayan insanların zamanla huylarının da birbirine benzediğini ifade eden bu ata-

sözü “Kıratın yanında kalan ya huyundan ya suyundan” şeklinde daha çok sevilmeyen hareketler için söylenir. Farsça’da *برآرد رنگ نکرد بالوجه* şeklinde; Fransızca’da *On ne peut rester longtemps dans la boutique d’un parfumeur sans en emporter l’odeur*. Yani, “Koku alamayanlar parfümeri dükkanında çok durmazlar” şeklinde karşılık bulmuştur.

43. Zahmetsiz bal yenmez. (2105)

“Sıkıntı çekmeden esenliğe ulaşılmaz” anlamında kullanılan bu atasözü, Farsça’da; *رنج بکش تا بکنجی برسی* şeklinde; Fransızca’da “*On ne peut cueillir la rose sans se piquer les doigts*”. Yani, “Parmaklarını acıtmaksızın gül koparılmaz.” şeklinde kullanılır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, dört ayrı milletin dilinde ortak olarak kullanılan bu kırk üç atasözü ve deyim, bazı konularda ortak kültüre sahip olduklarını ve müştereklerin bulunduğunu göstermektedir..